

„SOHA NEM LEHET AZT MONDANI, HOGY KÉSZ, MINDENT MEGCSINÁLTAM”

– Sárosi-Blága Ágnes beszélgetése Máthé György

nyugalmazott agrármérnökkel –

– Máthé Györggyel szécsenyi otthonában beszélgetünk¹. Mielőtt rátérnénk a szakmai pályára, kezdjük egy rövid bemutatkozással a beszélgetést.

– Máthé György vagyok. 2020. január 5-től nyugalmazott agrármérnök a státuszom, 65 éves koromban vonultam nyugdíjba. Etéden születtem, 1955. január 5-én. Szüleim és nagyszüleim is akkor, amikor születtem – sajnos vagy nem sajnos – kulák státuszban voltak, tehát a csecsemőkorom nagyon hányattatott volt, amit persze én nem tudok, mert nem tudok visszaemlékezni rá, de apám és anyám beszédeiből és elmondásaiból tudom, hogy

nagyon-nagyon szomorú sorsú élet volt az a kulák sors. Óvodába szülőfalumba jártam, az iskoláimat, 1–8. osztályt szintén Etéden végeztem. Huszonnyolcan voltunk osztálytársak. Nagyon jól megértettük egymást, és ahányan kezdtük az első osztályt, mind a huszonnyolcan el is végeztük a nyolc osztályt. Tanáraim nagyon komoly, egyszerű falusi tanítók vagy tanárok voltak, és megadták azt az előgyújtást, ami szükséges volt a további sorsom alakulásához. Ahogy mondták/mondják, a tudás tarisznyájába annyit tettek, hogy az pont elég volt ahhoz, hogy az élet folyamán tudjak érvényesülni.

Kisgyerekkoromban anyám mindig mondta – jó tanuló voltam, az osztály első-harmadik tanulója, mikor ilyen, mikor olyan –, „Fiam, belőled pap lesz. Olyan jó lesz neked papnak.” Hát akkor hittem is ezt,

1 Az interjú a KAM – „Életutak. Székelyföldi kortárs gyűjtemény” projektjének keretében valósult meg.

hogy pap leszek, és tetszett is, mert abban az időben a falunkban szolgált Antal József – nem a miniszterelnök úr, hanem egy református lelkipásztor –, aki nagyon közvetlen volt a gyerekekkel, és én nagyon szerettem őt. Ő is konfirmált, mivelhogy református családban nőttem fel, és a vallásom református. A nyolcadik osztály elvégzése után édesanyám mindenképpen Erdőszentgyörgyre akart beiratni a líceumba, hogy menjek oda felvételizni. Édesapám Székelykeresztúr mellett volt. Hát ez az Erdőszentgyörgy onnan jött, hogy közel volt, mert Etéd a megye legtúlsó sarkában van, tehát tőlünk a következő község az Bözödújfalú, a volt Bözödújfalú, ahol most tó van, és utána következett Erdőszentgyörgy. Ugye amikor én születtem, 1955-ben, akkor még nem a megyés világ volt, hanem akkor még létezett a Maros-Magyar Autonóm Tartomány, és Etéd az erdőszentgyörgyi rajonhoz tartozott. Visszatérve a líceumra. Végül a döntés, hogy Székelykeresztúrra megyek, úgy született meg, hogy az osztálytársaim közül négyen szintén oda pályáztak a líceumba. Felvételiztem, hál' istennek elég jó eredménnyel be is jutottam. Ez fontos volt abból a szempontból, hogy tanulni kellett, mert ha jól tanultam, akkor ösztöndíjban részesültem, és ez nagy segítség volt a szüleimnek, mert ők gazdálkodó emberek voltak, az akkori tsz-ben dolgoztak, és a tsz nem arról volt híres, hogy ott sokat keresnek az emberek. Úgyhogy a 9–12. osztályban szintén végig ösztöndíjban részesültem, ami nagyon jól is jött.

Nagyon jó volt az osztályközösség. Harminchatan voltunk a B osztályban. Székelykeresztúron akkor három párhuzamos osztály volt: az A osztály, az román tannyelvű volt; a B osztály reál profilú; a C osztály humán beállítottságú végzettséget, érettségit adott a diákoknak. Én a B osztályban voltam, a reálnál. Habár elmondom azt, hogy a matematika az nem az én kedvenc tantárgyam volt. Én mindig vonzódtam a biológiához, a természettudományokhoz, a kémiát-fizikát például nagyon szerettem, és a másik kedvenc tantárgyam a történelem volt. Nyelvekből se voltam nagy ász. Úgyhogy ezeket a tantárgyakat szerettem. Az akkori osztályfőnököm, Nagy Ferenc fizika szakos tanár volt, mindig mondta, hogy kell tanulni a matematikát, mert reál osztály vagyunk. Így kilencedikben és tizedikben benne voltam, hogy valami reál profil felé fogok menni, ha majd sikerül. A kedvenc tanárom a

kémiantanár volt, Kájel Györgynek hívták, a másik kedvenc tanárom pedig a történelemtanár, Ütő László volt. Teltek az évek, és rájöttem, hogy a matematika miatt a reáljövő, az nem nagyon tetszik nekem, nem is szerettem. És akkor mind inkább... Először úgy gondoltam, hogy hát majd biológiára megyek, biológia tanár leszek, vagy valami, de a tanári pálya se nagyon tetszett. Vakációban hazamentünk, s anyám mindig jött, hogy fiam, belőled pap kell legyen. Hát végül pap sem lett belőlem. Tizenegyedikes koromban eldöntöttem, hogy agrármérnöknek megyek, amit az etédi tsz-ben szolgáló tsz-főmérnöknek, Markó Jenőnek is köszönhetek, akivel közvetlen barátságban voltam. Kolozsvári születésű ember volt, de életét mint agrármérnök Etéden töltötte, '62-től egészen '90-ig.

Tizenegyedik osztályban volt egy olyan élményem, amelyik az agrárpálya felé fordított. A líceumot amikor kezdtük, szeptember 15-én, akkor abban az időben kellett menni két hét úgynevezett gyakorlati órára. Hát ez a gyakorlati óra annyi volt, hogy elvittek, és cukorrépat ástunk-szedtünk, kukoricát, hagymát meg paprikát szedtünk. A székelykeresztúri tsz-nek volt egy nagy zöldséges farmja. Ott megismerkedtem az akkori agrármérnökkel, Báró Józseffel, aki szentábrahámi születésű volt, úgyhogy szomszéd falusi volt, és úgy megkedvelt engem, mesélt nekem, s rájöttem, hogy na ez a nekem való. Elmentem haza a vakációban, és elmondtam anyámnak-apámnak; apám tapsolt, anyám sírt. Hát, hogy apám miért tapsolt, azért itt egy kis kitérőt teszek. A világháború előtt, 1938-ban nyílt meg Csombordon a ma is híres mezőgazdasági líceum, és apám, ahogy megnyílt az iskola, az első osztályba bekerült. '40-ben – akkor kétéves volt a képzés, nem négy, mint most – elvégezte a líceumot, és meg volt a szülőkkel – az én nagyszüleimmel – már egyezve, hogy fog menni Kolozsvárra, a Kolozsvári Agrártudományi Egyetemre. Sajnos a világháború beleszólt... Édesapám 1921-ben született, 1940-ben úgymond standbéli katona volt. Besorozták, abból persze az lett, hogy a háborút végigharcolta, az Úzvölgyében harcolt először, és kitartott egészen az utolsó percig. 1945 januárjában fogták el édesapámat, Sopron mellett, úgy hívják a helységet, hogy Hollóháza. Ebből persze hároméves hadifogság lett. Hazajött a hadifogságból. Dolgoztak, olyan jó középbirtokosok voltunk, negyven-

öt hektár területtel, jól meg lehetett élni belőle. Igen ám, csak bejött a kulákvilág! Akkor, pont a kulákvilág elején keresték a falvakban azokat, akik líceumot végeztek, hogy menjenek agrár felsőoktatásra, mert akkor indultak a tsz-ek, és nem volt szakember. Édesapám is nagy büszkén fölment Kolozsvárra, beadta a papírjait; mindent elfogadtak, és amikor beszélgettek, az interjún azt mondta ott egy valaki, hogy: „Máthé Elek, ez nagyon jó, csak hazamész, és édesapádnak megmondod, hogy be kell állni a társasba!” Akkor még társas volt, nem tsz. Apám meg volt győződve, ahhoz, hogy ő egyetemista legyen, nagyapám be fog állni a társasba. Hazajött, elmondta. Nagyapám ferde szemmel megnézte, és azt mondta: „Elek, te megbolondultál? Amit ükapáid, dédapáid és én összehurcoltunk, szereztünk, azt most csak úgy lemondjuk? Nem, fiam! Belőled nem lesz akkor agrármérnök!” Na, hát ez így is lett. Jött a kulákvilág, és akkor már nem is lehetett semmit tenni. Ez a kitérő – tehát apám ezért örvendett.

Tizenkettedikben már azért bizony kellett tanulni, készülni az egyetemi felvételire, mert az akkori egyetemi felvételik nem olyanok voltak, mint a mostaniak. Most, ha a líceumot elvégezte, de nincs érettségi, be lehet iratkozni egyetemre. Akkor nem is volt ennyi egyetem, mint most. Elmentem Kolozsvárra, a Kolozsvári Agrártudományi Egyetemre. Persze meg volt engedve nekünk, mivel magyarul végeztük a líceumot, a gimnáziumot, hogy magyar nyelven vizsgázhassunk, felvételizhessünk. A felvételi tantárgyak közt volt növénytan, szervetlen és szerves kémia, biológia. Mondtam, hogy elég sokat készültem rá, felvételiztem, és olyan jól sikerült, hogy 9,74-gyel bejutottam. Én voltam az ötödik, aki bejutott. Azt is el kell mondani, hogy 8,60-nal már kiestek, mert egy helyre nyolc jelentkező volt. Úgyhogy nem volt egyszerű dolog bejutni. Hazajöttem, nagy volt az öröm, a boldogság, csak akkor jött a bökkenő. Hát el lehet azt képzelni, hogy egy Etéden vagy egy székely faluban, Székelykeresztúron, vagy akár Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen végzett líceumos gyerek mennyit tudott románul. Ez volt a nagy bökkenő. Az első évben úgy készültem a vizsgákra, hogy volt a könyv, amit adtak, amit leadott a tanár, persze románul, mellette volt a szótár, és akkor keresgéltem. Hát az első vizsgáimon látszott is, mert nyolcas, a legjobb az kilences volt. Aztán az ember úgymond megtanulta a szaknyelvet,

az agrárszaknyelvet. És úgy a másodévben már... hát nem gyerekjáték, de százszorta könnyebb volt vizsgázni. Meg is látszott az eredményeimen: kilenc és tízes jegyeim voltak.

Itt még elmondok egy ilyen kis kitérőt. Amikor a líceumot végeztük és ballagtunk, akkor az osztálytársainkkal, fiúkul összeegyeztünk, hogy atillát készítettünk, és vitézkötéses ruhában ballagunk. Meg is csináltuk. S akkor elkerültem az egyetemre. Az anyagiak nem engedték azt, hogy minden évben kosztümöt csináltassunk, és akkor az első két évet én atillában vizsgáztam le, diszmagyarban, nyakkendőben. És volt a matematikatanárunk, egy nagyon vicces, jópofa ember, Ion Stamate. Ő egy nagyon híres matematikus volt, és azért került az agronómiára, mert kilépett a pártból, a pártkönyvét összetépte valami nagy elvtársak előtt, fönt, Bukarestben a matematika szakon, és büntetésből kihelyezték Kolozsvárra. Hát azt kell tudni, hogy Kolozsváron az agronómián, aki Stamaténál átment a matematikán... Stamate is mondta: „Na, agrármérnököt csináltam belőle.” Nagyon sokan megbotlottak ott velem, én is. Mikor meglátott engem atillában, nagyon furán nézett rám. De szerencsére jó benyomást tettem rá, gondolom, mert nem voltam nagyon remek matematikából, olyan szűk hetes. Valami integrálást, deriválást kellett ott csinálni. Odahív, és azt mondja, hogy: „Gyere közelebb!” Odamentem. Azt mondja: „Te székely vagy?” Mondom: „Igen.” És azt mondja: „Hát, olyan szűk hetes – azt mondja –, de hogy ilyen ruhában jöttél, én kilencest adok neked.” Na, úgyhogy így volt. És még volt szintén egy eset: növényfiziológiából egy Bärbat nevezetű öreg professzornak is megtetszett az atillám. Beírta az ellenőrzőbe a kilencest, és mikor az ajtót kívülről becsuktam, a következő diák, aki kellett feleljen, utánam futott, hogy: „Gyere, Gyuri, vissza, mert hív a professzor!” A professzor úr visszahívott, és azt mondta, hogy: „Hát, Gyuri, meggondoltam magam. Kilenc és feles volt, de olyat nem tudok adni, de a ruhádra még egy felet adok, s ez tízes.”

Igen, a harmadév, hát az már nagyon egyszerű volt. Már annyit tudtunk románul, hogy nem volt probléma. Én nem mondom azt, hogy hej, de sokat tanultam, de azért kellett tanulni az ösztöndíj miatt. Másodévtől sikerült elkapnom az úgynevezett republikánus ösztöndíjat, amelyik úgy volt, hogy tiszta ingyen volt szállás, ellátás, tanulás, és

plusz emellett minden hónapban az egyetem adott 600 lej ösztöndíjat, amit elkölthettem, amire akartam. A sima ösztöndíj az olyan volt, hogy ingyen volt a szállás, és az ellátást nem kellett fizetni. Ezt nem mindenki kapta meg, egy évfolyamon úgy 160-170-en voltunk, abból olyan 5-6-7 személy.

Még azt elfelejtettem mondani, hogy abban az időben úgy volt, amikor felvételiztél az egyetemre, és sikerült, akkor abban az évben a fiúk nem kezdték az egyetemet, mert elvitték őket katonának. Rövid katonaságra, a 16 hónap helyett 9 hónapra. Én '74-ben, amikor végeztem a líceumot, felvételiztem, sikerült, és '74. október 16-án be kellett vonulni katonának. Katona is szintén Kolozsváron voltam. Majd az egyetem első évének elején, amikor kezdtünk volna, szintén dolgozni vittek, kukoricát szedni, két hetet. Ott ismertem meg az akkor még Gál Emmát. Nagyon érdekes volt az első találkozás, mert délután, amikor vége lett a gyakorlati óráknak, akkor a parcella mellé kiültünk a sánkra, és vártuk, hogy jöjjön az autóbusz, és vigyen haza a bentlakásba. Hargita megyéből hatan voltunk összesen, és az egyik kolléga – őt már jól ismertem régebről, Ferenc Lajos, székelyudvarhelyi – jön oda, és mondja nekem, hogy: „Gyuri, még van egy leány is itt, dánfalvi.” És mondom: „Hol?” „Ott, nézd meg, alszik.” Odamentem, fölköltöttem, és mondom, hogy: „Te is hargitai vagy?” S ő nagy álmosan – láttam, hogy haragszik – azt mondja: „Igen.” És kérdem: „Hová valósi vagy?” Azt mondja, hogy: „Dánfalva.” És akkor óriási tévedést csináltam, megkérdeztem, hol van Dánfalva? Hát akkor, hogy nézett rám! „Hogyhogy nem tudod te, hol van Dánfalva?” Na de aztán akkor első évben közben találkoztunk, másodévben már moziba is jártunk, harmadévben odakerültünk, hogy... Az egyetemnek volt egy ilyen hagyománya, hogy a harmadévet végzett diákokat országos körútra vitték, és az ország leghíresebb agráriumait megnéztük. Akkor mi is elmentünk, összejártuk a jó híres borvidékeket, nagy állami gazdaságokat, gyümölcs-, zöldségtermesztő zónákat. Nagyon szép két hét volt, és onnan hazajöttünk június nem tudom hányadikán, majd június 17-én volt a lakodalmunk Csíkdánfalván, és rá egy hétre Etéden. Mivel 120 kilométer a két község között a távolság, és 400 embert abban az időben nem lehetett vinni-hozni, két lakodalmunk volt, mint a mesében. Egy volt Dánfalván,

június 17-én, és rá egy hétre, június 24-én pedig Etéden. Mivel én református vagyok, Emma meg katolikus, hát ott volt egy kicsi hercehurca, nézeteltérés, főként az akkori dánfalvi esperes úrral, de aztán végül csak összeházasított. Azt mondta az elején, hogy semmiképpen nem. Apám meg ő is kikötötte, hogy már akkor a reformátusba is el kell menni. Elmentünk a reformátusba is, ott is megesküdtünk. Úgyhogy mi úgy össze vagyunk kötve, hogy azt szétszedni már nem lehet. A negyedévet elvégeztük – mint házasok, már a házas bentlakásban laktunk –, és eljött a kihelyezés napja. Akkor a kihelyezés az olyan volt, hogy média szerint vették, és országos kihelyezés volt, nem úgy, hogy haza, Hargita megyébe, hanem a legjobb médiások ország szinten választottak, ha odakerültek. Nagyon sok kollégám bekerült Moldvába, be a Bărăganba, Tulceára, ide-oda. Nekünk mind a kettőnknek elég jó jegyeink voltak. Nekem az államvizsga-jegyem s a négy év átlaga 9,76 volt. Az egy nagyon jó jegy volt. Úgyhogy nagyon hamar választottam. Persze, mint házasok, akkor már egy helységbe kellett tegyenek, egy helységet választottunk.

A kihelyezéskor már terhes volt Emma. Reggel négy órakor azt mondja: „Jaj, jaj, jaj, jaj, hogy fáj, hogy fáj.” Hú, gyorsan felköltöttem a szomszédokat, szintén házasok voltak, Székelyudvarhelyről, Zombori Laciék. Lacival szépen megfogtuk Emmát, és vezettük – olyan szerencse volt, hogy közvetlenül a bentlakásunk mellett voltak a kórházak, és ott volt a szülészeti. Viszont Emma még annyit mondott, hogy ő nem fekszik most be, eljön a kihelyezésre, visszatartja, és akkor utána. Mondom, jó, de egyszer menjünk be a kórházba. Bementünk az orvoshoz. Az orvos persze hogy nem engedte el. Én elmentem a kihelyezésre, mert muszáj volt menni. Szóltam a rektornak, hogy: „Rektor úr, a feleségem a szülészeten van, engedje meg, hogy helyette válasszak.” Azt mondja, persze, házasoknak meg is lehet engedni. És volt a kihelyezés, és 1 óra 10 perckor a hangosbemondón bemondták, hogy: „Máthé György apa lett.” Akkor született a kislányunk. Ez szeptember 7. volt, akkor született Enikő Kati. Még egy keveset ezzel a kislánnyal kapcsolatban. Gyorsan hazatáviratoztam a szüleimnek, hogy: „Megszületett az első unokátok, úgy hívják, hogy Enikő Kati.” És ők úgy értették, hogy ikrek. Gyorsan másnap táviratoztak, hogy:

„Kettő?” Mondtuk, hogy nem, egy, csak két neve van. És onnan szépen hazajöttünk Etédre. Én a kihelyezést a szülőfalumba kaptam, Etédre, és Emma Etédtól két kilométerre, a küsmödi tsz-be. Etéd öt faluból tevődik össze: Etéd, Küsmöd, Siklód, Énlaka és Kőrispatak.

Otthon a szülőkkel beszélgetve azt mondja apám, hogy: „Fiam, te, ha lehet, mikor mész be a megyéhez, hogy adják a kihelyezést a kezedbe, akkor te menj el Pakot Elek vezérigazgató úrhoz, mert jobb lenne, ha nem ide kerülnél. Mert a papot se jó, ha a falujába...” És a szerencsém az volt, hogy már másod- és harmadéves koromban is találkoztam Pakot Elekkel, mert kellett gyakorlatoznunk a nyár folyamán, és találkoztam kétszer vele. Be is jöttünk Csíkszeredába, október 10-én kellett jelentkezünk. S mielőtt a kihelyezés elindult volna, akkor bementem és elmondtam Pakot Elek úrnak, hogy mi a kívánságunk, az óhajunk. Egy nagy bajuszú, valódi székely típusú ember volt, ilyen kis pödrött, fekete bajusza volt, és amikor beszélt, valamin úgy gondolkozott, a bajuszát húzogatta. Farkaslaki születésű volt. Egyszer azt mondja, hogy: „Máthé, megoldom nektek, de aztán nekem szégyent ne hozzatok a fejemre!” Mondom: „Megpróbáljuk, vezérigazgató úr.” És akkor azt mondta, hogy: „Egy helységbe helyezlek titeket. Csíkszentdomokosra jártatok-e?” Mondom: „Én nem, de a feleségem biztos, mert ő dánfalvi.”

– *Így kerültek Domokosra.*

– Így kerültünk Csíkszentdomokosra. Emma feleségem nem tudott ott lenni, mert ugye szülési szabadságon volt – akkor nem volt gyereknevelési, csak szülési szabadság, ötvenkét nap, és kész, nem úgy, hogy 2 év, mint most –, és délután már ki is vittek Csíkszentdomokosra. Azelőtt persze telefonáltak, már várt az akkori elnök; Barabás Józsefnek hívták. Bemutatkoztam, ki vagyok, elbeszélgettünk, és azt mondja, hogy – ez már késő délután volt – holnap reggel tízre menjek, és akkorra összeszedik a vezetőtanácsot, és akkor ott megismerkedhetek a tsz vezetőségével. Másnap ki is mentem, ott is volt a vezetőtanács, és akkor döböntem rá, hogy rajtunk kívül még volt négy szakember. Volt egy állatorvos, aki az állattenyésztési farmot vezette, volt szintén egy zoomérnök, aki a juhászatot vezette, és volt két agrármérnök. Az egyik,

a főmérnök, Tamás Ferenc gyergyói származású, és egy fiatal, már nem is tudom a nevét, aztán három hónap múlva el is ment onnan.

És megkezdttük a munkát. Hát gondoltuk, hogy olyan jó lesz három évig, kezdő mérnökök vagyunk, megtanuljuk a szakmát. Mert az, amit tanulunk az egyetemen, az egy, és amikor az életben kell csinálni, az teljesen más. A főmérnök... én nagyon kedveltem őt, ő is engem, azt hiszem, mert mindennap, amikor reggel bementünk a munkába, mondta, hogy: „Na, Gyuri, ülünk föl a szekérre!” Volt egy kicsi, zöldre festett szekere, és két ló. Jött az, aki rendezte a lovakat, az befogta őket, mi meg Ferencsel fölültünk a szekérre. Szentdomokosról annyit kell tudni, hogy sima, lapos terület, csak az a futballpálya és még valami nagyon-nagyon kevés. Egyik hegyre föl, a másikra le. És ott elmutogatott mindent, és november végén egyszer azt mondja, hogy: „Na, most már láttál eleget!” – azt mondja. „Ezt én azért tettem, mert én január 1-jével fogok hazamenni a szülővárosomba, Gyergyószentmiklósról.” Én mondtam, hogy: „Isten segítsen!” „Igen, igen – azt mondja –, de itt te kell legyél a főmérnök.” „Hát – mondom – én nem tudok főmérnök lenni, mert hogy főmérnöknek valakit kinevezzenek, ahhoz három év régiség kell.” Azt mondja, ő ehhez nem ért, de öneki már meg van ígérve, hogy ő haza fog menni. Hát december végén hívnak a megyéhez mind a kettőnk, és azt mondja Pakot, hogy – Tamás Ferencnek a csúfneve úgy jutott, hogy Zsiga –: „Zsiga, te akkor hazamész, és Máthét tesszük főmérnöknek.” Mondom: „Juj, az nem lehet.” Hát én úgy meg voltam ijedve, hogy azt mondja Pakot: „Ne búsulj, mindent valahol el kell kezdeni.” És ez így is történt, mert január 1-jén érkezett a kinevezés. Ezt románul úgy mondták, hogy derogálással kineveztek, tehát különlegesség volt ez. Kineveztek főmérnöknek, s a nagy baj akkor tört ki. Meg kellett csinálni a tsz-nek minden évre az egyéves tervet: mit vetünk, mennyit vetünk, milyen műtrágyát használunk, milyen vegyszereket, mennyi termést tervezünk be, mennyi lesz abból annak a bevétele, akkor javadalmazási táblázat, hogy mennyit adunk egy munkanapra. Ezeket az egyetemen tanították, igaz, de akkor nekünk a legkisebb gondunk is nagyobb volt annál, hogy ezt komolyan vegyük – no, de ennek meg is ittam a levét. Én azt az első tervet, amíg kiizzadtam... mondjuk úgy, azt csak én tudom, hogy milyen volt. Hál’ istennek voltak

a régebbi főmérnökök, Dánfalváról Imre Karcsi – ő hozzám közel volt, mert ugye dánfalvi volt a feleségem – jött, és mindig mondta: „Gyuri, ha valamit nem tudsz, hívjál telefonon.” Hát én hívtam is, naponta ötvenszer is. Na, meglett, kiizzadtam, és el is fogadták bent a megyénél. Török Sándor mérnök úr a javadalmazási részét ellenőrizte. Ott milliméterre kellett minden találjon. A főmérnök kollégák közül a legtöbben mindig Török Sándornál botlottak meg, mert Sanyinak, ha olyan kedve volt, belebújt abba a táblázatba, három-négy órán keresztül, s mondta a legtöbbször, hogy: „Csináld meg, s holnap gyere vissza.” Nekem pont úgy volt, hogy egy ilyen kolléga volt előttem, vele eltöltötte az időt, és negyed ötkor ment az autóbusz, amellyel ő navétázott Székelyudvarhelyről, és olyan fél órája volt még. Azt mondja: „Na, juj, te ki vagy? Nem ismerlek.” Mondom: „Máthé György vagyok.” „Jaj, igen – mondta, mert már tudta, hogy Ferit elhelyezték. – Na, add ide, nézzem meg!” És nézi, nézi, azt mondja, hogy: „Hát, olyan szépen néz ki. Az összefüggések jók-e?” S mondom: „Jók!” „Biztos?” „Biztos.” „Add ide.” Aláírta. Olyan boldog voltam! De jól is volt, aztán nem volt gond.

- Ebből az időszakból van-e bármilyen érdekes történet, amire szívesen visszagondol és megosztaná velünk? Biztos nem volt egyszerű ebben az időszakban végezni ezt a munkát.

- Igen. Hát kezdjük azzal, hogy a község az nagyon jól fogadott, nagyon kedveltek. Én nem voltam erőszakos, nem fitogtattam, hogy ki vagyok én, a legegyszerűbb emberrel is próbáltam szépen, észszerűen elbeszélgetni, nem kiabáltam, és megszerettek az emberek. Elöttem Csíkszentdomokoson a főmérnök az maximum két-három évet volt, és akkor elment. Mert annyit azért tudni kell, hogy akkor, amikor én odakerültem Szentdomokosra – illetve odakerültünk Emmával ketten –, akkor Domokos anyagi szempontból a megye egyik leggyengébben álló tsz-e volt. Nagy területe volt, óriási. Csak kaszálóból 9700 hektár, és legelő 16 ezer hektár. Szántó, az nem volt sok, mivel a természeti adottsága a helységnek olyan volt, hogy a szántók mérete nem érte el a 800-at. Viszont nagyon kemény állattenyésztése volt: 1500 szarvasmarha volt, és közel 6000 juh. Én ezt most bevallom itt, hogy az agrártevékenységből nagyon szerettem – és ma is szeretem – a

növénytermesztést, azon belül a gyümölcs- és zöldségtermesztést, és a szőlészetet. Ha olyan helyre kerültem volna, ahol szőlészet is lett volna, biztos, hogy a szőlészetre koncentráltam volna, de mivel Szentdomokoson a szőlő csak az „aprozárban terem meg”, ezért erről a hobbitól le kellett mondjak. De a gyümölcstermesztés, az azért... kibújt a szög a zsákból. '79-ben kezdtünk el dolgozni Szentdomokoson, és '82-83-ban – nem vagyok biztos benne, mikor – jött a mezőgazdaság átszervezése. Addig még brigádok voltak, és az akkori miniszterünk – Angelo Miculescunak hívták, egy nagyon híres miniszter volt – egy évet kint volt Amerikában tapasztalatcserén. Hazaérve az ott látottak alapján átszervezték az egész mezőgazdaságot, farm szintjére, úgy, mint Amerikában. Hát nem úgy, csak a nevet. Akkor alakították ki a farmokat, és Szentdomokoson is lett. És ha valaki farmer lett, annak egyetemi végzettsége kellett legyen. Akkor a feleségem kapta a len- és a kalászosok termesztését; az állattenyésztést a zoos kolléganőnk, Kurkó Panni; az állattenyésztésből pedig a fejőstehenes részt Bereczki doktor állatorvos vezette és a növendékeket – mivel nem volt akkor több „felsővégzettű” – azokat brigádokban oldottuk meg, ahogy a krumplitermesztést meg a cukorrépatermesztést is. A cukorrépa nem volt nagy – tíz hektár –, de aki termelt cukorrépat, az tudja, hogy tíz ár abból bőven elég volt egy családnak, mert abban az időben nagyon munkaigényes volt. A mai gépesítéssel már 200 hektárt is megold egy család, de akkor biza tíz árat megkapálni, sarabolni, egyezni, kiszedni... Nagyon macerás. Tehát megalakultak ezek a farmok, és '86-ban...

Bocsánat, még térjek ki egy személyes dologra: 1982-ben megszületett a fiunk, Hunor. Úgyhogy kerek lett a család: volt két gyerek, és mi ketten.

Tehát '86-ban indult ország szinten egy ilyen program, hogy bogyós gyümölcsök termesztése és a gyümölcstermesztés fölfuttatása. Persze Csíkban a gyümölcstermesztés hagyománya az... hát nem zéró volt, de 1-től 100-as skálán a 10-est nem érte el, az biztos. Abban az időben, ha mentél, így a házaknál láttad, hogy olyan ritka volt az a kert, ahol volt gyümölcsfa. Nagyon. A legtöbb helységben, portán nem volt gyümölcs. S akkor Csíkba terveztek két gyümölcsfarmot, amelyre Csíkszentgyörgyöt és Csíkszentdomokost szemelték ki. Ekkor a vezérigazgató

már Ladó László volt – mert sajnos Pakot Elek meghalt agyvérzésben –, behívtak, és ezt el kellett vállalni. Nem úgy volt, hogy elvállaltuk, hanem ahogy mondom, úgy kell érteni: el kellett vállalni. De persze ennek Domokoson a hagyománya az majdnem zéró volt. Hazamentem, s mondom Emmának: „Emma, téged szépen kivesszek a kalászosok és a len termesztéséből, és te fogod vezetni a gyümölcsfarmot.” Ez olyan kísérleti jellegű is volt, mert a terület, ahova terveztük vagy tervezettük a gyümölcsöst, az 970 m magasságban van, és Romániában ilyen magasságban gyümölcsös, tehát alma, körte, szilva, meggy, cseresznye még nem volt. És ebből kifolyólag, ilyen kísérleti jelleggel is alakult. A tervet a marosvásárhelyi gyümölcsstermesztési kísérleti állomás készítette, az ők segítségükkel csináltuk meg. Az egész 100 hektár volt, és abba kellett telepíteni egyrészt almát, körtét, szilvát, meggyet, cseresznyét – ezek voltak a gyümölcsök, és ez csak egy olyan harmada volt az egésznek, a 100-ból egy olyan szűk 30 hektár. A másik 70 hektárra szintén három gyümölcs volt, három bogyós gyümölcs: ribizli – piros, fekete és fehér –, 30 hektár málna és 30 hektár áfonya. Persze ez az áfonya nem a vadontermő áfonya volt, hanem ezt úgy hívták, hogy amerikai kék áfonya, aminek a szeme akkora volt, mint ez a cigány-meggy. Azt hiszem ma az üzletekben lehet kapni. És ez az áfonya nagyon megnőtt, 2-2,5 méter magas bokrokon termett, és az egyik legjövődelműbb volt.

Hát ezek a munkálatok... nem volt olyan egyszerű dolog. Először is át kellett alakítani a területet, tehát egy területrendezést kellett készíteni, drénezést, mert voltak, ahol vizes, forrásos területek voltak, és az altalajból a vizet le kellett vezetni. A területet ki kellett takarítani a mogyoró- és más bokroktól, utána ki kellett egyenlíteni, hogy ne legyenek dombok, gödrök. Utána mély talajlazítás, mélyszántás kellett, ami azt jelentette, hogy 80-90 cm mélyen föl kellett forgatni a földet a spéci ekével, amit nem traktor, hanem buldózer kellett húzzon. És azelőtt hektáronként ki kellett szórni 100 tonna trágyát, azt alulfordítani, és csak utána következett a telepítés. Hát ez három évet vett igénybe. Először a bogyós gyümölcsöket telepítettük, legutoljára az almát, körtét, szilvát s ezeket. Nagyon szépen el is indult, gyönyörűen.

A ribizli és a málna már szépen termett, mert ezek ugye hamar teremnek.

És hogy milyen fajtákat ültettünk? A Romániában lévő majdnem összes almafajtát, összes körtefajtát, meggyet, cseresznyét, mindent beültettünk. Megvolt, hogy öt sor ilyen, öt sor olyan. Ez azért kellett, hogy tudjuk kikísérletezni, hogy melyik az a fajta, amelyik ebben a magasságban bírja, állandó, bő termést ad, és a termés minősége is megfelel a szabványoknak. Tehát ez egy nagyon jó elképzelés volt. Havonta jöttek le Marosvásárhelyről a kutatók, és ott ők mérték, amit kell mérni.

Jött 1989 decembere. Ugye megtörtént a fordulat, megpróbáltuk akkor azt, hogy ezt az egész gyümölcsöst megmentjük. Be volt kerítve, két és fél méter magas kerítéssel, drótkerítéssel, ne tudjon se őz, semmi bemenni. Tehát készen volt, száz hektár, és próbáltuk menteni, de nem lehetett. Abban az időben a földért bármit megtettek az emberek. Ezt mai szemmel nézve, sokan a fiatalok közül el sem hiszik – most már senkinek sem kell a föld. De akkor nem lehetett. És akkor '90 tavaszán jöttek az emberek, a földosztó bizottság, kimérték a földeket, visszaadták, és akinek a területe ott volt, ahol a gyümölcsös volt, azok azzal kezdték, hogy kivágták a gyümölcsfákat, áfonyát, mindent.

- *Akkor a befektetett munkának annyi volt...*

- Hát igen. És ezt látva, '90 májusában két helyről is megkerestek minket. Az egyik a csíkszeredai burgonyakísérleti állomás volt, ahonnan Bedő Imre igazgató és Török Jenő főmérnök keresett fel. Jenővel amúgy az egyetemen is nagyon jó barátok voltunk, ő egy évvel hamarabb végzett, és utána úgy adta a Fennvaló, hogy harminc évet együtt dolgoztunk. Hívtak, hogy menjünk a kísérleti állomáshoz. Másnap pedig jött Ladó igazgató úr és Marshall Miklós aligazgató, hogy menjünk be a mezőgazdasági igazgatóságra, mert ott vannak helyek, és foglaljuk el őket. Meghánytuk-vetettük a dolgot, és úgy döntöttünk, hogy az igazgatóság mellett maradunk. Én már akkor mondtam Emmának – és ez be is igazolódott –, hogy ahogy az a gyümölcsös szétment pár hónap alatt, a kísérleti állomásnak is hosszú távon ugyanez lesz sorsa. Be is igazolódott – ugyanaz történt.

- Térjünk rá arra az időszakra, amelyben harminc éven át dolgozott, és ahonnan végül nyugdíjba vonult. A pozícióhoz való jutást érintettük, de hogyan alakultak ki a munkakörülmények? Milyen fontosabb feladatai voltak? Van-e bármilyen érdekes történet, amit szívesen hátrahagyna az utókornak?

- Kezdem azzal, hogy mint tsz-főmérnök – tizenkét évet ugye Szentdomokoson voltunk –, én nem az iroda embere voltam. Én akkor éreztem jól magam, amikor kimehettem a határba. Egy kicsit még visszakanyarodnék: amikor '79-ben kihelyeztek Domokosra, a tsz-nek nem volt se traktora, se terepjárója, se teherkocsija. Akkor addig jártuk a megyét, egy-két évig, amíg mindent megszereztünk. Kaptunk egy ilyen terepjáró ARO-t, s azzal jártam a határt. Persze sofőr volt, aki vezette, de nekem nem tetszett, mert a kocsival a parcella mellett „pitty”, elszaladtál, láttad, hogy ott van, de úgy, hogy szakszemmel megnézni, arra nem volt idő. Mondtam az elnöknek... Barabás Jóska volt még akkor az elnök, aztán lett egy nő, Szabó Erzsébet. Mindkettőjünkkel nagyon jól megértettük egymást. Ők nem szóltak bele a technika, azt teljesen rám hagyták, és nem kérték, hogy én a szervezéssel foglalkozzak, aminek örültem is. És mondtam, hogy kellene nekem egy ilyen saréttaszterület. Azt mondja Barabás, hogy tud egyet, ugye, a régit. El is mentünk, megnéztük. Hát, amikor megláttam, szerelem volt első látásra! Lerobbant állapotban volt, de egy féderrugós volt, és akkor újra átalakítottuk. Lett abból egy gyönyörű szép hintó, olyan, hogy hátul volt két ülés, elöl szintén kettő. Na, azzal imádtam járni a terepet. Egész nap, ha lehetett, én terepen voltam. Csak gyűlésre hívtak, az pedig elég sokszor volt. Ezt utáltam nagyon, abban az időben a pártelvtársak éjjel-nappal hívtak gyűlésre, le az agrithoz. Hát, el kellett ezt fogadni, mert ezt kellett csinálni akkor. Na, és szereltek oda nekem egy kocsist. Úgy hívták, hogy Vaslabán Béla bácsi, egy törölmetszett domokosi székelő bácsi volt, azzal a furfangos észjárással. Sokszor fölültem hátul, a hátsó ülésre, és mondtam: „Béla bácsi, megyünk.” És kérdezte: „Merre?” S mondom: „Megyünk Sólyom oldalára, mindegy, hova.” És azt mondta, hogy: „Mérnök úr, maga olyan bús. Mosolyogjon!” Mondom: „Béla bácsi, mire mosolyogjak, most hívtak fel az agritosok, egész reggel ordítottunk ott egymásnak.” És azt mondja: „Tudja-e mit,

hagyjon azoknak békit! Felejtse el! Tudja mit? Fordítsa meg az agyát kifelé.” Tehát nagyon jó volt. Én bármilyen mérges voltam, mikor fölültem a bakra, mögéje, tíz perc múlva ki voltam cserélve. Na, ennyit erről.

Szóval 1990. június 1-jén bekerültünk a megyei igazgatóságra. Akkor az üzemanyag-, a vegyszer-, a műtrágyaellátásban még nem volt kialakulva ez a magándolog. Akkor még mindig úgy ment, hogy az igazgatóság összesítette, elküldtük a műtrágyagyárnak, és az leküldte. Egy évig ezzel foglalkoztam, üzemanyagproblémákkal. De még a tsz-ek, igaz, hogy fölszámolás alatt voltak, de még „működtek”. Oda kellett üzemanyag, kellett műtrágya, kellett gyomirtószer, kellett minden. Egy-másfél év után Ladó László, a vezérigazgató odajön hozzám, és azt mondja: „Gyuri, gyere be az irodámba!” Bementem, és mondtam: „Tessék, igazgató úr.” Azt mondja: „Ülj le!” Leültem. Azt mondja: „Én már egy jó ideje figyelem, hogy te csak papíron ezt ideteszed s odateszed, 500 kiló oda, 20 tonna ide. Ez nem a te kalibered. Ezt hagyjuk másra, és téged szépen előléptetünk.” Hát mondom: „De mire?” „Mire? Azt mondja: „Látod-e, hogy hányan vagyunk most?” „Igen!” Ebben az időben úgy történt, hogy '90. január 1-jével a tsz-ektől az összes szakembert átvette a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság. A szakembereket s plusz a főkönyvelőt. Így megyesinten voltunk közel háromszázan. Nagyon-nagyon sokan. És emellett akkor hozzánk csatolták '90. január 1-jével az állategészségügyet, a növényvédelmet, a kataszteri hivatalt, úgyhogy ez az egész apparátus közel 700 emberből állt. Azt mondja a vezérigazgató, hogy: „Ezt összefogni szervezésileg, javadalmasz szemponjtjából, ide egy komoly ember kell, aki ezt kézben tudja tartani – és az pedig te leszel.” Nem akartam elvállalni. Olyat kellett csináljak, amit nem is szerettem, ami nem az én fogamra való, de kineveztek osztályvezetőnek, és akkor csináltam közel hét évig. Akkorra már nagyon lecsökkent a létszáma az intézménynek. Időközben elment tőlünk, külön, önálló intézménnyé vált az állategészségügy, külön intézménnyé a kataszter és talajintézet. A növényvédelem szintén külön intézménnyé vált, és akkor csak az igazgatóság és a kinti szakemberek maradtak. Így összesen olyan száz személy lehettünk. Közben Ladó László igazgató elment. Marshall Miklós lett az igazgató.

Nem volt ott sokáig, három évet, és 2001-ben a burgonyakísérleti állomástól Török Jenő mint főmérnök átjött az igazgatóságra. Persze céllal – tudtuk, hogy miért. Illetve voltunk egypáran, akik tudtuk. Mert Marshall Miklós készült nyugdíjba menni, és azért egy rendes vezető időben megpróbálja megtalálni a megfelelő utódját. És 2001-ben vagy 2002-ben – most már nem vagyok biztos benne –, Marshall Miklós elment nyugdíjba, Török Jenő pedig Bukarestbe. Persze ez már versenyvizsgával ment, be kellett menni Bukarestbe vizsgázni. Jenő be ment, sikerült, kinevezték vezérigazgatónak. És akkor Jenő ki kellett alakítsa az igazgatóság vezető személyzetét, és azt mondta: „Gyuri, mivel mi olyan régóta ismerjük egymást, te leszel a vezérigazgató-helyettes.” Mondom: „Jó, leszek.” Szintén be kellett menni Bukarestbe versenyvizsgára. Volt két vetélytársam, de nekem sikerült. 2005-ig voltam vezérigazgató-helyettes.

2005-ben az igazgatóságot átszervezték egy másik formába, és akkor alakult meg minden megyében a Mezőgazdasági Vezérigazgatóság keretében működő Felügyeleti Igazgatóság. Azt mondja Jenő: „Gyuri, én úgy látom, hogy az neked meg is felel, mert ha kell, tudsz keménykezű lenni, nem vagy megalkuvó, és ez neked való.” Én mondtam, hogy hát nem volt nagy kedvem, de végül is igent mondtam. Szintén Bukarestbe kellett menni vizsgázni. Vizsgáztam, sikerült. És akkor így kineveztek Hargita megyei mezőgazdasági felügyeleti igazgatónak. Ez egy nagyon sokrétű feladat volt, és nem is volt egyszerű. Tehát már a szó, hogy felügyelet, azt jelenti, hogy mi voltunk tulajdonképpen az a szerv, aki a mezőgazdasággal kapcsolatos törvényeket próbálta betartatni azzal, akinek azt be kellett tartania. Sokrétű volt. Legelőször, és az egyik legfontosabb: a borminőség-ellenőrzés... Most ezekről így elbeszélgetek. A borminőség-ellenőrzés esetében a nagy hangsúly ott van, ahol a bort termelik, tehát a szőlővidéken. Viszont nem elhanyagolható ott sem, ahol nem termelik a szőlőt, hanem csak eladják a bort. Mert van egy nagyon-nagyon régi közmondás – és ez sajnos igaz –, ami így szól: „A hordó ahányszor döccen a hídon, annyiszor változtatja az ízét.” Ne mondjam tovább, tudjuk, hogy mivel járt, és hogy vannak ügyes emberek, de sajnos vannak ügyeskedők is. Tehát a borminőség-ellenőrzést hol üzletben, hol lerakatban, hol vendéglőben kellett foly-

tatni, tehát ahol bor volt. Minden hónapban tíz bormintát kellett vegyünk, és beküldjünk. Országos szinten volt három ilyen speciális laboratórium, az unió által fölszerelt. Olyan ott nem lehetett, hogy „a komámé a bor s...” Azt betöltötted, és a végén kijött az eredmény – ott nem lehetett semmit hamisítani. Ezt csináltuk, s volt egy külön inspektor erre. Szerencsém volt, mert pontosan Orbán István, aki a Vinalcoolnak volt az igazgatója, akkor otthagya a Vinalcoolt – mert az is omlófélben való intézmény volt –, és akkor meg tudtam győzni, hogy jöjjön át hozzánk. Így kaptam egy igazi borászati felügyelőt. Emellett még voltak a borászatban különböző ellenőrzések, de ezekre most nem térek ki, azok inkább szezonális jellegűek voltak.

A másik nagyon fontos dolog a friss gyümölcs- és zöldségfelügyelet volt. Ez január 1-től december 31-ig tartott, akárcsak a hús. Ehhez még hozzájött a szeszesital-ellenőrzés is. Ez a négy volt. Aztán, amikor húsvét volt, karácsony volt, amikor ünnepek jöttek, akkor speciális tematikát kaptunk, és akkor nagyon sokat kellett menni, reggeltől estig. Tehát a zöldség-gyümölcssel kell az úgynevezett címkézés – ez ma is megvan. A zöldség vagy a gyümölcs címkéjére föl kellett írni, hogy mi az – pl. alma. És az olyanoknál, amelyek fajtára mentek, föl kellett írni, hogy jonatán alma, golden, vagy starkinson. A másik, hogy hányad osztályú a termék, és hogy hol, melyik országban termett. Ezt kötelező módon föl kellett írni, és ebből aztán sok mindent ki lehetett hámozni.

A másik fontos tevékenységünk volt – és ahogy telt az idő, egyre több lett belőle – a biotermelés ellenőrzése, irányítása és kezelése. 2005-ben, amikor elindultunk, a megyében volt húsz bejegyzett biotermelő. Ma már súroljuk az ezret. Az egyik kollégám, aki ott van – éppen a múlt héten beszélgettem vele –, azt mondja, hogy kilencszáz-valamennyien vannak. Ez egy nagyon jó dolog, mert Hargita megyének jó adottsága van a biotermelésre. És akinek egy kicsi esze van, egy kicsivel több munkával, egy kicsivel több papírmunkával – mert azzal jár –, meg tudja duplázni vagy háromszorozni a jövedelmét. Mert a biotermék sokkal drágább, a támogatások is háromszor akkorák, mint a nem bióra, és úgy látom, hogy az emberek napról napra jönnek rá erre, és egyre többen foglalkoznak vele.

- Összességében ezt az igazgatóságnál töltött időszakot hogyan értékelné? Mi az, amire szívesen emlékszik vissza?

- Kezdjük azzal, hogy én egész életemben – beleértve a tsz-időt is, plusz az igazgatósági időt is –, egy nagyon kivételezett, boldog ember lehettem, mert azt csináltam, amit szerettem. Nagyon sokszor, sőt, legtöbbször úgy volt, hogy reggel fölkeltem, és elmentem munkába. A tsz-időben az nem volt egyszerű, mert reggel fél hatkor már a gépesítési állomásnál kellett lenni, és beosztani, hogy: ez a traktor ma szánt, a másik vet, a harmadik arat stb. Viszont én sose mentem reggel úgy munkába, hogy húztam az orrom, hogy na, megint kell menni. Ez csak akkor volt, amikor tudtam, hogy gyűlésbe kell menni, Szeredába vagy Bukarestbe. Mert amikor az igazgatóságnál voltam, nagyon-nagyon sokszor, havonta kétszer biztos, hogy meg kellett járni Bukarestet. Ezek kivételek voltak. A többit mind-mind szívesen csináltam. Egy. Kettő: sikerült elérni azt, hogy az igazgatóságon, a csapatban, akik ott voltunk, egy összeforrott, jó, egészséges munkaviszony alakult ki, főként a kollégákkal. Nem volt olyan, hogy egyik a másikra haragudott. Nem. Mindenki elvégezte a munkáját; és én szerettem munkába járni.

Még visszatérve a felügyeletre: volt egy műtrágyafelügyeletünk is. Tehát a műtrágyából, amit árultak a forgalmazók, mintát kellett venni, speciális laborba beküldeni, hogy benne van-e az a hatóanyag, amit a papíron ír. Mert ha nem volt benne, vagy a bor minősége nem felelt meg, vagy a zöldség-gyümölcs címkézés nem volt jó – ezek voltak a legrosszabbak –, akkor sajnos kellett személyeskedni. Első alkalommal figyelmeztetőt kaptak. 2005-től 2020-ig, 15 év alatt kétszer kellett büntetnünk, mert azok olyan kihágások voltak, hogy azt nem lehetett elnézni. Mert nekünk a feladatunk tulajdonképpen az volt – amit sokan meg se gondoltak, hogy akár borról beszélünk, akár zöldség-gyümölcstről, akár kenyérről, akár húsról, egy egyszerű kolbászról, mert az élelmiszeripart is kellett ellenőrizni –, hogy amennyire lehet, szűrjük ki az ügyeskedőket, és kötelezzük rá, hogy a minőséget, ami standardizálva volt, mindenki tartsa be. Mert mindennek van egy standardja. Hogy a kolbászba ennyi zsiradék kell, ennyi víz szabad legyen, ennyi hústartalma lehet, ennyi adalékanyagot tehetnek bele. Ugye, veszélye-

sek is lehetnek ezek az adalékanyagok. Egyszer kaptunk egy olyan bort – ez a 2000-es évek elején volt –, hogy vörösbornak nézett ki, és amikor elküldtük a laborba, akkor kiderült, hogy fehérnek született, de megfestették. És nem akármivel: gyapjúfestékkel! Hát aki abból megivott két vagy három literrel, biztos, annak a máját ki is feszítette.

– *Ezektől nem lehetett eltekinteni a legnagyobb jóindulattal sem...*

– És akkor volt olyan, hogy nemcsak a termelőt büntettük, hanem az is kapott egy figyelmeztetést, aki árulta, hogy többet ilyen nem szabad. És ha a következő alkalommal elkaptuk, hogy ugyanazt a bort a figyelmeztetés után is árulta, akkor ő is büntetést kapott. De a termelőt büntettük meg. Ez egy Cotnari melletti szőlészet volt, de úgy nézett ki, hogy nekik megérte. Nem volt nagy büntetés, húszezer lej – az régi pénzben kétszázezer lej volt –, és egy hét alatt kifizették. Utána még négyszer vettünk ugyanabból a borból mintát, mert mindig valahol kaptunk, de hál' istennek – lehet, hogy használt a büntetés – nem volt olyan gond, hogy megbüntessük. Egyszer még volt egy salátás eset. Az nem is nálunk termett, hanem Spanyolországban. Onnan hozták, és egy tiltott vegyszerrel, a DDT-vel volt kezelve. Az a tetűpor, ahogy mondják, ami már húsz éve ki van tiltva, mert rákot okoz. És annyira tetűporozták, hogy mintát sem kellett venni belőle, mert amikor elmentem mellette, megütötte az orromat a tetűpor szaga. Persze elküldtük a büntetést, és visszajött egy hónapra rá Spanyolországból a válasz, hogy megkapták és meg is büntették, talán be is zárták az illetőt.

– *Zárásként beszéljünk egy kicsit a munkahely melletti hobbjáról: a biotermesztésről. Szécsenyben itt van ez a gyönyörű kert, amivel most is foglalkozik...*

– Hát három hobbi van, abból kettő mezőgazdasági: a gyümölcs- és a zöldségtermesztés. A szőlő, az nem jön be, habár itt Szécsenyben van szőlőm, és mindig beérik annyira, hogy bort is csinálunk belőle. Hát persze, ez olyan bor, mint a szülőfalumban. Járt Orbán Balázs is ott valamikor, és a *Székelőföld leírásában* Etéd községről két dolgot jegyez meg: hogy nagyon szépek a menyecskék, és nagyon híres bora van – csak sajnos utána vessző, és folytatja: –, nem azért, mert olyan jó,

hanem olyan savanyú, hogyha valaki ivott egyszer belőle, soha nem felejtí el.

György Antal, Tóni bácsi a rét- és legelőgazdálkodás volt igazgatója, Isten nyugtassa, '90-ben addig jött-ment, míg megalakította, elindította a Pro Agricultura Universitas Alapítványt. Ennek mi '90-ben, én is és Emma is, alapító tagjai voltunk. Az alapítvány szépen fejlődött. Míg a Sapientia Egyetem nem alakult meg Erdélyben – és ez nagyon fontos –, addig a Pro Agricultura Universitas Alapítványon keresztül folyt a felsőfokú mezőgazdasági távoktatás, szoros kapcsolatban a gödöllői Szent István Agrártudományi Egyetemmel. A technikai vezetés az övék volt. Ez úgy folyt, hogy tiszta ingyen volt, nem kellett fizetni, és a tanárok évközben lejártak oktatni ide, az alapítványhoz, és kétszer egy évben föl kellett menni két hétre Gödöllőre, a Szent István Egyetemre, és akkor ott vizsgáztak a diákok. Annyit még hozzátennék, hogy '92 és '94 között mi is ott mesteriztünk Emmával mind a ketten, úgyhogy jól ismerjük az egyetemet, ismerjük a tanárainkat. Utána pedig Emma átment a mezőgazdaságtól az alapítványhoz, és felnőttoktatással foglalkozott, azt irányította. Mindig meg volt gyűlve a bajuk, amikor kellett előadni, mert nem volt gyümölcs- és zöldségtermesztéssel foglalkozó szakember, nem lehetett kapni. És akkor János Zsuzsával addig ették a fejemet, hogy tanítsak... Erre kellett külön vizsgázni, persze. Székelyudvarhelyen van egy ilyen, románul úgy mondják, hogy „formarea formatorilor” – egy vizsgát kellett letenni, hogy a felnőttoktatásban részt vehess mint előadó. És ha ez megvan, akkor a vizsgáztató bizottságban is részt lehet venni. Én ezt letettem, és utána már hagyományá vált, hogy minden tavasszal gyümölcsstermesztéssel, -oltással, -metszésekkel kapcsolatos tanfolyamot kellett szervezzünk. Olyan is volt, hogy 3-4 tanfolyamot indítottunk, mert volt 250 jelentkező, de egyszerre több mint 30-40 ember nem vehetett részt. És akkor ezt itt beosztottuk. Az elején nem volt hely, ahol bemutasd. Elmondhatam a leckét, de a metszést vagy az oltást elmondani, az nagyon szépen hangzik, csak a tanuló, vagy aki meghallgatta, tízet lépett, már felét el is felejtette. De ha mutatod és látja, akkor az egészen más. Akkor indítottuk el itt Szécsenyben a kertet, telepítettünk ide gyümölcsöst, gyümölcsfákat, hogy ezt az oktatást tudjuk itt elvégezni. És ennek következtében itt föllelhető majdnem mindenféle koronaforma: van

sövény, orsó, kehely, gúla, minden. Plusz emellett, ami gyümölcs vagy bogyós termésű, ami itt, Székelyföldön vagy Csíkban megterem, azokból mindenből van. Csak egy példát mondok: almából van huszonhat fajta itt, a kertben. És ebből, ami különösen a szívem csücske, van 10-12 olyan, ami több száz éves hagyománnyal rendelkező magyar almafajta.

Tehát itt szerveztük a tanfolyamokat. Az alapítványnál volt egy változás: amikor Magyar Ferenc Magyarországról idekerült, és a Magyar Kormány hathatós támogatásával újraindítottuk. Mert időközben meglett a Sapientia Egyetem, és az alapítvány anyagi gondokkal küzdött. De megkaptuk a kiskaput, hál' istennek – ma egy nagyon jól pörgő alapítvány. Én elmondhatom, mert van rálátásom, hogy Erdélyben, agrártevékenységben, azt hiszem, a legjobb és a legjobban működő alapítvány. Tegnapelőtt jöttünk haza Budapestről, az Összetartozás Napjáról, és az alapítvány nem egy-két díjat kapott. Úgyhogy ez bizonyítja!

– Köszönjük ezt a visszatekintést. Van még bármi, amit szívesen elmesélt volna, de nem tértünk ki rá? Nyilván, még nagyon sokat lehetne mesélni, de ha van még bármi, ami így lezárásképpen eszébe jut, akkor azt még szívesen hallgatjuk.

– Köszönöm a lehetőséget. És ígérem, hogy habár nyugdíjas vagyok, nem állok le, mert én életemben nem tudtam úgy pihenni, hogy szabadságon vagyunk, lemegyünk a tengerre, kifekszünk, napozunk. Énnekem, mikor egy óra eltelt, akkor már muszáj volt fölálljak és menjek. Ennek következtében, míg a gyerekek s az asszony napoztak, én egy kicsit ott voltam, de utána vettem a horgászbotot, és elmentem. Szécseny most a szívem csücske. Én ide – ha fúj, ha havazik, ha esik – az örök barátommal, a kuttyusunkkal, Tibivel, minden áldott nap kijövök. Ha csak annyit is, hogy hátramegyek a kert végébe, egyet sétálok, s jövök vissza. Nekem ez kell. Mindig kijövök. Soha nem lehet azt mondani, hogy kész, mindent megcsináltam, egy hónap múlva nincs mit csinálni. Mindig van.

– Mi is köszönjük szépen ezt a tartalmas visszatekintést.

Skylence